

PREKOSTRUIJNA ZAŠTITA

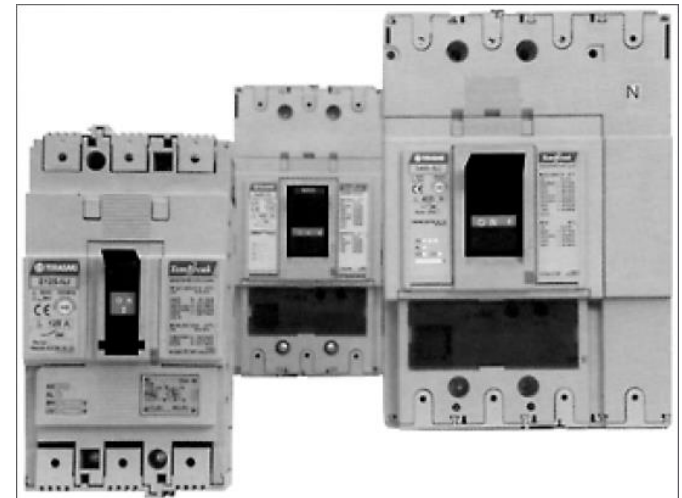
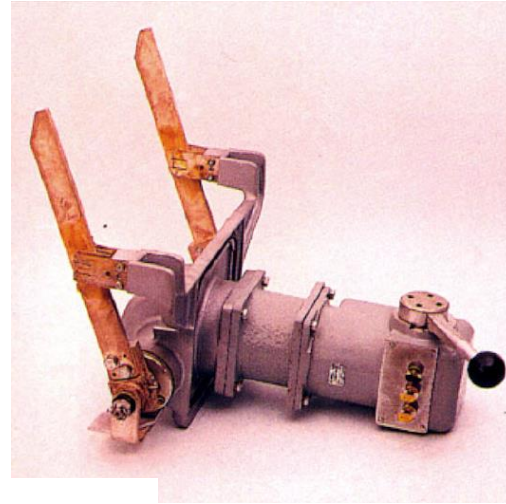
PROJEKTOVANJE SISTEMA
AUTOMATSKOG UPRAVLJANJA

LITERATURA

- Gojko Dotlić “Elektroenergetika kroz standarde, zakone, pravilnike, odluke i tehničke preporuke”, SMEITS, 2013
- Električne instalacije i osvetljenje, Milo Mišković, Građevinska knjiga, 2005.
- G. Brechmann at el “Westermann-ov Elektrotehnički priručnik”, Građavinska knjiga, 2000

PODELA SKLOPNIH NAPRAVA

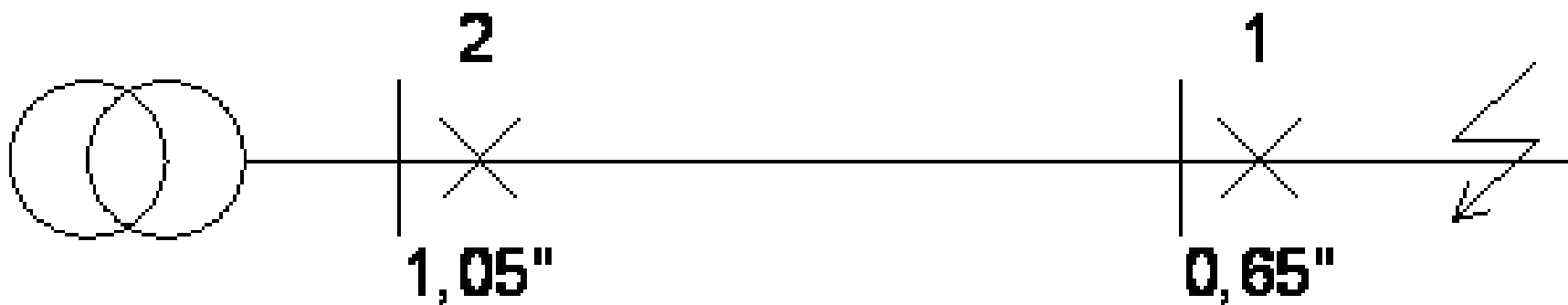
- Rastavljači,
- Sklopke,
- Prekidači.

PREKOSTRUIJNA ZAŠTITA

- Eliminacija neželjenih pogonskih stanja:
  - preopterećenje vodova,
  - kratki spojevi i zemljospoj.
- Prekid vodova:
  - prekid faze (L1, L2, L3),
  - prekid nule (N).
  - **Nikada se ne prekidaju PE ili PEN vodovi.**

- Ispravno delovanje prekostrujne zašтите zavisí od nekoliko elemenata:
  - Pouzdanost delovanja zašтите: verovatnoća da se kvar sigurno isključi, bilo osnovnom bilo rezervnom zaštitom.

- **Selektivnost:**

- da bude isključen samo deo mreže u kvaru,
- da pri tome to bude što manji deo mreže,
- ako zakaže osnovna mora reagovati prethodna zaštita (gledano u smeru toka energije).
- Brzi osigurači se stepenuju za dva stepena, a tromi za jedan.
- Nazivna struja većeg osigurača je 1,6x nazivna struja manjeg osigurača za G-tip.
- Vreme isključenja automatskog instalacionog osigurača je kraće od vremena topljenja osigurača vezanog na red.

- **Brzina delovanja zaštite:** mora obezbediti da struja ni dinamički ni termički ne ošteti štićene delove mreže.

$$I_{ks} \leq \frac{I_{1s}}{\sqrt{t}}, \quad t_{\max} \leq \left(\frac{I_{1s}}{I_{ks}} \right)^2, \quad t_{\text{zaštite}} \leq t_{\max}.$$

Gde je:

I_{ks} – vrednost struje kratkog spoja,

I_{1s} – vrednost struje koju vod trpi tokom jedne sekunde bez oštećenja,

$t_{\max}$ – maksimalna vrednost vremena za koje zaštita mora da reaguje,

$t_{\text{zašt}}$ – normalno vreme prorade zaštite.

- **Osetljivost:** osobina da zaštita uvek isključi kratak spoj, ali da ne isključi preopterećenje. Definiše se pomoću koeficijenta osetljivosti k_{os} .

$$k_{os} = \frac{I_{ksmin}}{m_l \cdot I_{pr}}$$

Gde su:

I_{ksmin} – minimalna struja kratkog spoja,

m_l – prenosni odnos strujnog transformatora,

I_{pr} – struja prorade zaštite.

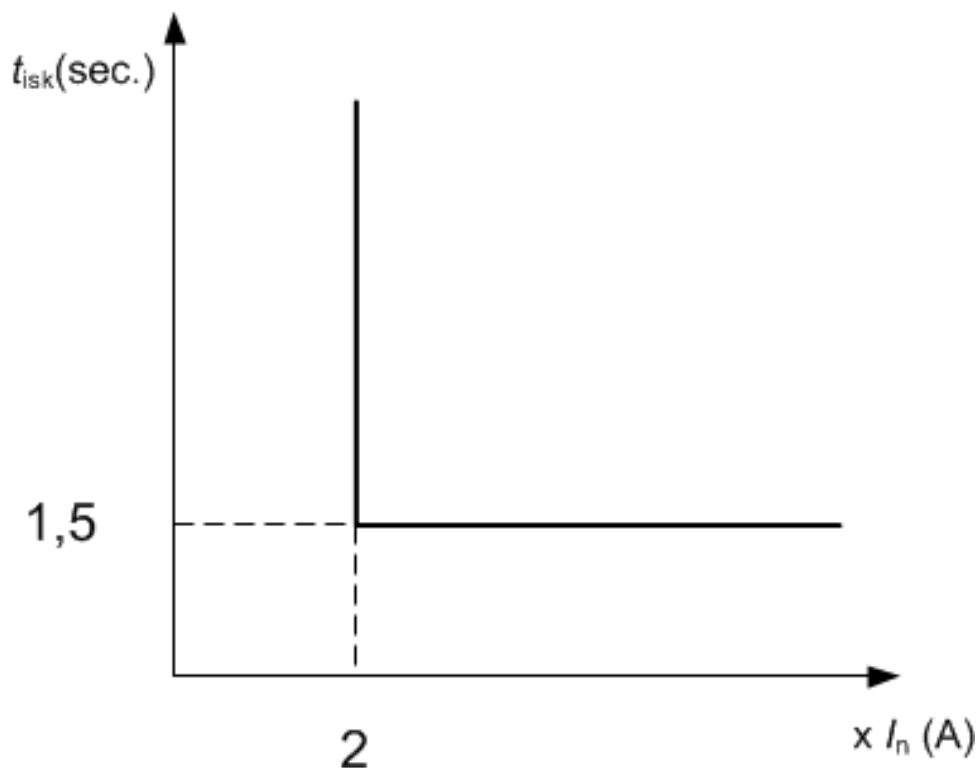

- **Stabilnost:** bez obzira na stanje mreže i promene u mreži zaštita mora da reaguje u trenutku nastanka kvara. Ovo dosta zavisi od održavanja, koje je propisano proizvođačkim uputstvima za upotrebu opreme.
- **Jednostavnost:** postoji nekoliko vrsta zaštite, povećanje složenosti uređaja smanjuje njegovu pouzdanost.
- **Ekonomičnost:** Da su mali investicioni i eksploatacioni troškovi, kao i troškovi ne isporučene energije. Ovde se pojavljuju kontradiktorni zahtevi, jeftina zaštita i mali eksploatacioni troškovi.

TIPOVI PREKOSTRUJNE ZAŠTITE

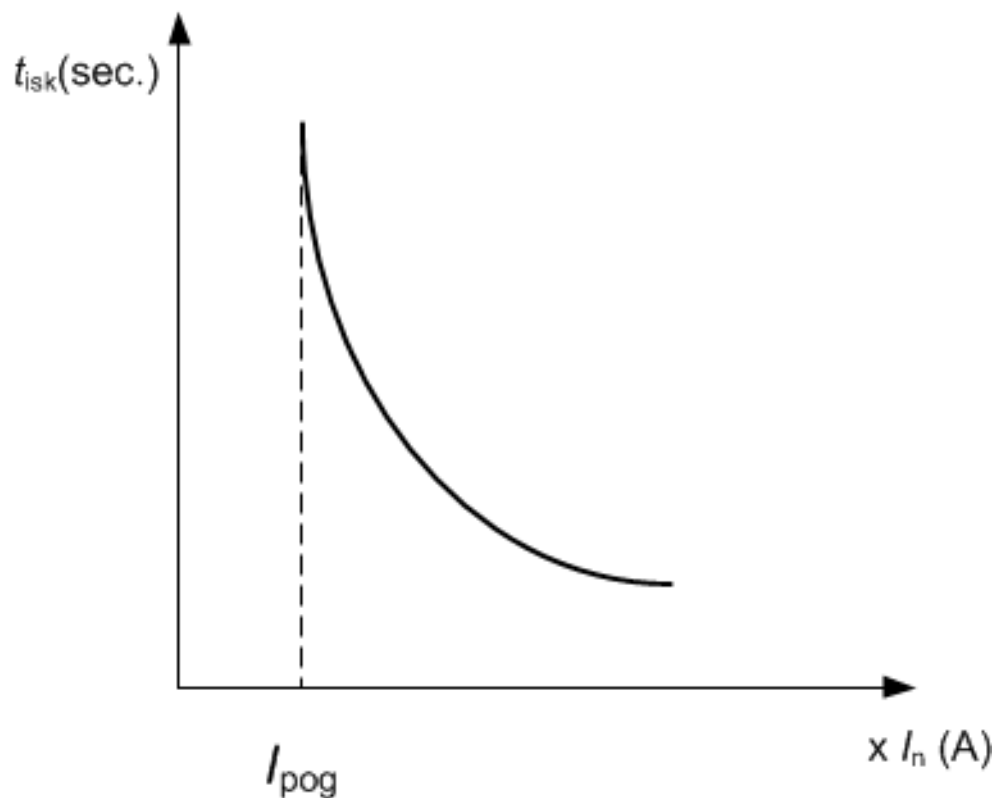
- Vremenski nezavisna zaštita.
- Vremenski zavisna zaštita.
  - Topljivi osigurači.
  - Automatski instalacioni prekidači

- Vremenski nezavisna zaštita:
  - Zove se još i elektromagnetni okidač.
  - Koristi se kao osnovna ili rezervna zaštita od kratkog spoja i rezervna zaštita od preopterećenja.

- Vremenski zavisna zaštita:

- Dopušta veće opterećenje neko vreme, ali kraće od vremena potrebnog da strada izolacija.
- Dobra zaštita od preopterećenja.

Tipovi osigurača i namena

- Instalacioni osigurači sa navojem tipa D.
- Nožasti osigurači tipa N.
- Automatski osigurači.
- Osigurači su naprave koje štite vodove i kablove od preopterećenja i kratkih spojeva automatskim isključenjem napajanja.
- Postavlja se na početak strujnog kola.
- Isključuje strujno kolo u kom se pojavila greška (lokalizacija).
- Selektivnost: prvo proradi osigurač koji je najbliži mestu kvara.

Izbor osigurača u NN instalacijama

- Prema „*Pravilniku o tehničkim normativima za električne instalacije niskog napona*“, struja provodnika pri normalnom radu električne instalacije mora biti manja od nazivne struje osigurača, a ta vrednost mora biti manja od trajno dozvoljene struje provodnika.

Osigurač se mora postaviti:

- Na početku svakog ne uzemljenog provodnika.
- Na mestu gde se menja presek provodnika.
- Postavljaju se centralizovano za više strujnih krugova (razvodna tabla).

Zabranjeno je postavljati osigurače:

- U provodnik za pogonsko uzemljenje (PE).
- U zaštitni ili nula provodnik (PEN).
- U blizini lako zapaljivih predmeta.

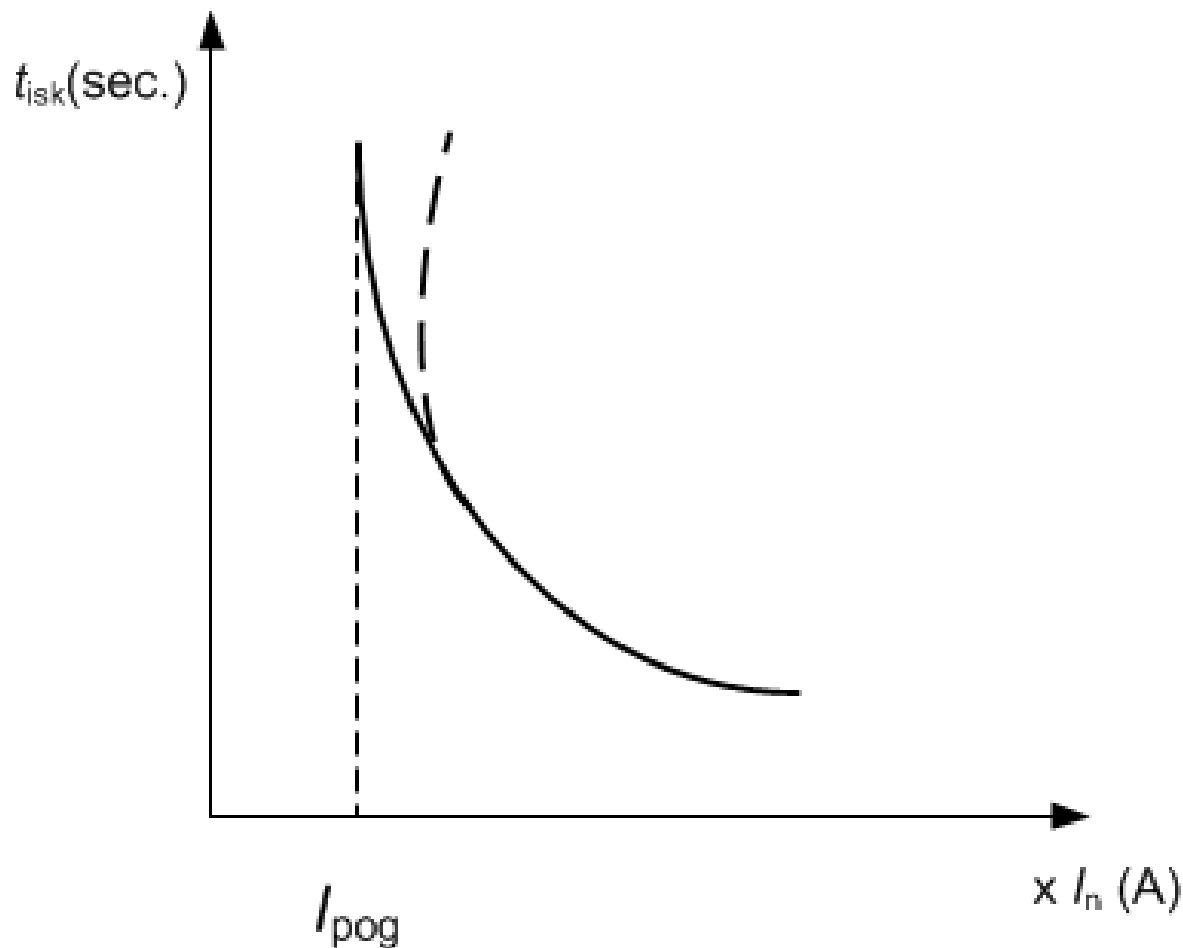

TOPLJIVI OSIGURAČI

- Uređaji za jednokratnu upotrebu.
- Prvenstveno služe za zaštitu od kratkog spoja, ali se mogu koristiti i za zaštitu od preopterećenja.
- Poseduju fiksnu karakteristiku ali temperaturno zavisnu.
- Izvode se kalibrisanom žicom ili trakama koje usled velike struje pregore.

- Električni luk se gasi kvarcnim peskom.
- Kvarcni pesak odvodi toplotu sa luka i povećava površinu hlađenja luka.
- Osigurači za veće struje se prave od bakarne trake koja je prekinuta i čiji se krajevi povezuju olovom.
- Olovo se na visokoj temperaturi topi i osigurač prekida struju.

Strujno-vremenska karakteristika topljivog osigurača

NAZIVNE VELIČINE OSIGURAČA

1. Nominalna struja postolja i umetka I_{no} (2, 4, 6, 8, 10, 12, 16, 20, 25, 32, 50, 63, 80, 100, 125, 160, 200, 250, 315, 400, 500, 630, 800, 1000, 1250)[A].
2. Nominalni (nazivni) napon U_n (230, 400, 690) [V AC].
3. Vremenska karakteristika.
  - Zavisi od tipa, konstrukcije, ambijenta.

4. Struja isključenja osigurača (I_{isk}) - Najveća struja koju osigurač može da prekine, a da ne eksplodira.
5. Temperaturna kompenzacija osigurača – uticaj temperature okoline (sa karakteristike).
6. Maksimalna jednočasovna struja – maksimalna struja koji osigurač može da vodi tokom jednog sata, a da ne pregori:

$$I_{no} = \frac{I_{max1h}}{1,3 \div 1,6}$$

7. Minimalna jednočasovna struja – minimalna struja pri kojoj će osigurač da pregori u toku jednog sata:

$$I_{no} = \frac{I_{min1h<}}{1,6 \div 2,1}$$

- Navedene veličine u tačkama 6 i 7 imaju prilično veliki raspon, tako da je osigurač loša zaštita od preopterećenja.
- Vreme reagovanja je jedan sat dok je vremenska konstanta npr. kabela koji se štiti reda veličine 20 minuta.

PRAVILA ZA IZBOR OSIGURAČA

- Generalni pristup:

$$I_{no} \geq (1,1 \div 1,25) \cdot I_{\max radno}$$

- Pristup okrenut više ka potrošnji (motorima):

$$I_{no} = \frac{I_{pol}}{k_{pol}}$$

- k_{pol} od 1,5 do 2, težak zalet, dužine veće od 10 sek.,
- $k_{pol}=2,5$ za brz zalet.

NAPOMENA

- Osigurač se ne sme postavljati u nulti (PEN) ili zaštitni (PE) provodnik jednofaznih ili višefaznih strujnih kola.

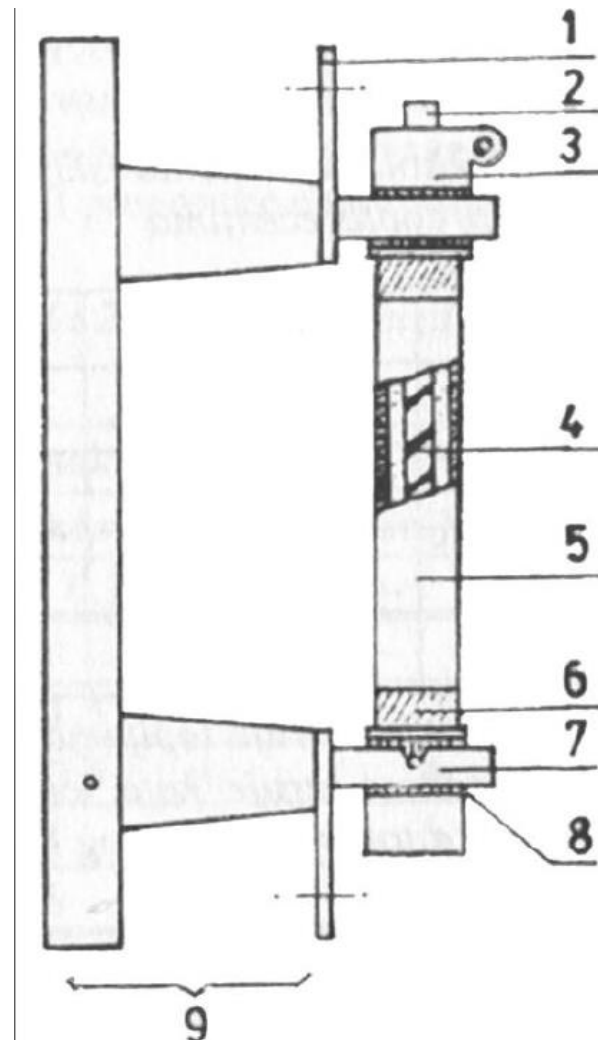
PODELA TOPLJIVIH OSIGURAČA PO KONSTRUKCIJI

- Konstrukcioni tip: B, D i N:

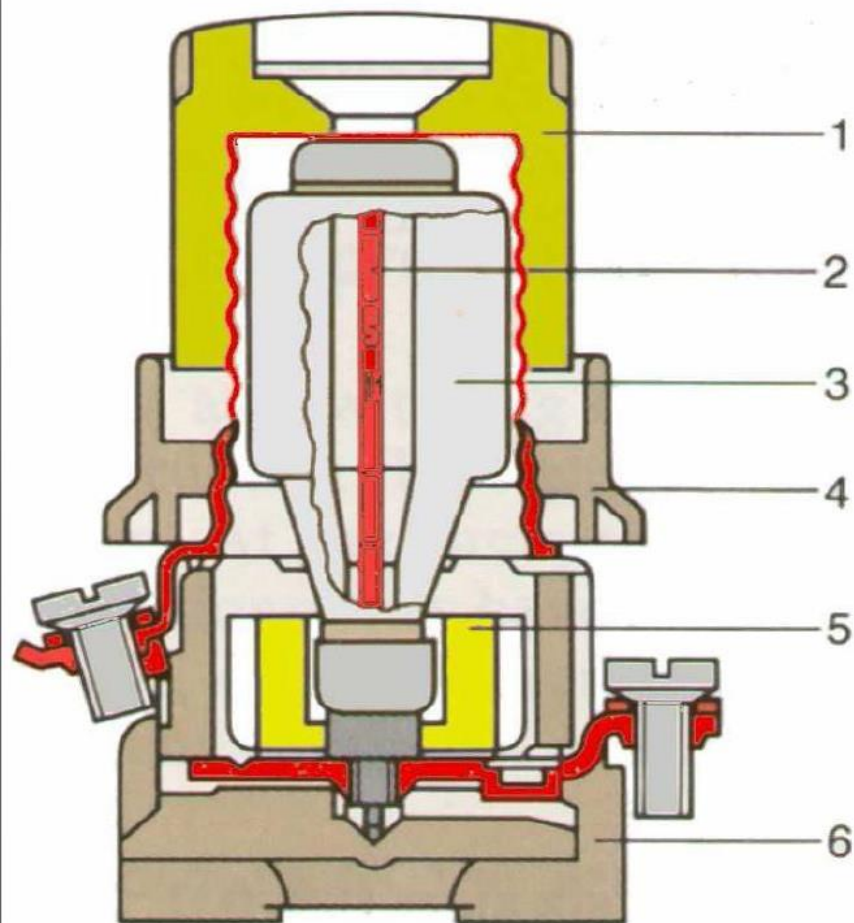
OSIGURAČ „B“ TIPA

1. Stezaljka,
2. Indikator ispravnosti,
3. Dražač umetka,
4. Topljivi element,
5. Topljivi umetak,
6. Kontakt umetka,
7. Kontakt osigurača,
8. Kontakt držača,
9. Osnova osigurača.

OSIGURAČ „D“ TIPA

1. Kapa osigurača,
2. Topljivi element,
3. Topljivi umetak,
4. Zaštita navoja,
5. Kalibrisani prsten,
6. Telo osigurača,
7. Ulaz-izlaz.

kapa DII
(25A)

uložak 20A

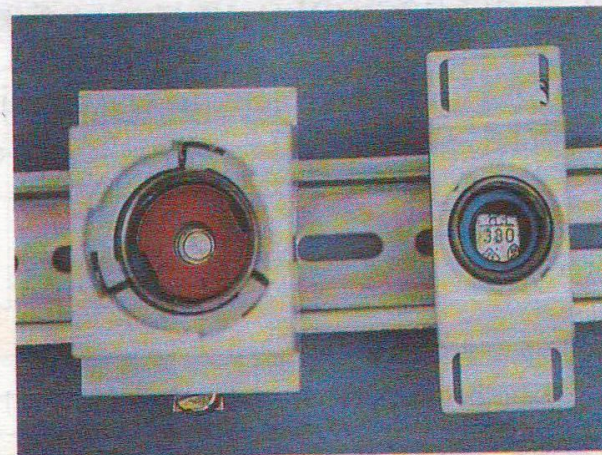

kalibarski
prsten 20A

osnova DII
(25A)

b) Osnova i kalibarski
prsten osigurača
tip D i D0

c) Uložak i kalibarski
prsten osigurača
D01 (10A, 16A) i
D02 (20A, 25A)

a) Delovi sigurača tip
D (DII 25/20A)

Sl. 3.3 Delovi osigurača tip D i D0

Tehnički podaci: **Osigurači tip D:** nazivni napon 500V; nazivna isklonpa moć 50kA; termička karakteristika: gL-gG, DZ (brza), TDZ (troma)

Osigurači tip D0: nazivni napon 400V; nazivna isklonpa moć 50kA; termička karakteristika: gL-gG

Tabela 3.1 Pregled delova osigurača tip D i DO

Osnova i kapa osigurača tip D (diazed)	Nazivna struja uloška i boja okca (A)		Boja i oznaka na kalibarskom prstenu
D II 25A navoj E 27mm	2	Ružičasta	Ružičasta 2A
	4	Smeđa	Smeđa 4A
	6	Zelena	Zelena 6A
	10	Crvena	Crvena 10A
	16	Siva	Siva 16A
	20	Plava	Plava 20A
	25	Žuta	Žuta 25A
D III 63A navoj E 33mm	35	Crna	Crna 35A
	50	Bela	Bela 50A
	63	Bakarna	Bakarna 63A
D IV 100A navoj R 5/4" (32mm)	80	Srebrna	Srebrna 80A
	100	Crvena	Crvena 100A
D V 200A navoj R 2" (52mm)	125	Žuta	Žuta 125A
	160	Bakarna	Bakarna 160A
	200	Plava	Plava 200A

Osnova i kapa osigurača tip DO (neozed)	Nazivna struja uloška i kalibarskog prstena (A)	
DO 1 Navoj E14	2	Ružičasta
	4	Smeđa
	6	Zelena
	10	Crvena
	16	Siva
DO 2 Navoj E 18	20	Plava
	25	Žuta
	35	Crna
	50	Bela
DO 3 Navoj M 30.2	63	Bakarna
	80	Srebrna
	100	Crvena

*Upotrebu osigurača tip DV za nazivne struje preko 100A treba izbegavati. Ulošci i kalibarski prsteni 2A i 4A se retko upotrebljavaju.

BOJE TOPLJIVIH UMETAKA OSIGURAČA

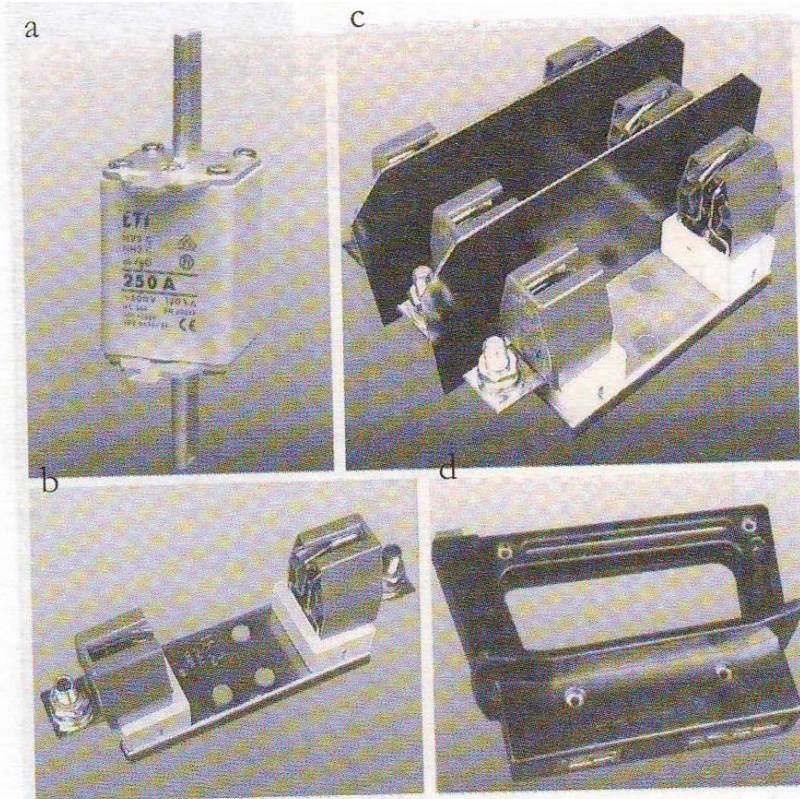
- Boje treba da spreče postavljanje topljivih umetaka veće nazivne struje nego što odgovara držaču (osnovi).

Nazivna struja držača [A]	Toplivi umetak	
	Nazivna struja umetka [A]	Boja
do 25	2	ružičasta
	3	smeđa
	6	zelena
	10	crvena
	16	siva
	20	plava
	25	žuta
63	35	crna
	50	bela
	63	bakra
100	80	srebrna
	100	crvena
200	125	žuta
	160	bakra
	200	plava

OSIGURAČI „N“ TIP

- Tamo gde je potrebna velika prekidna moć (>100 kA).

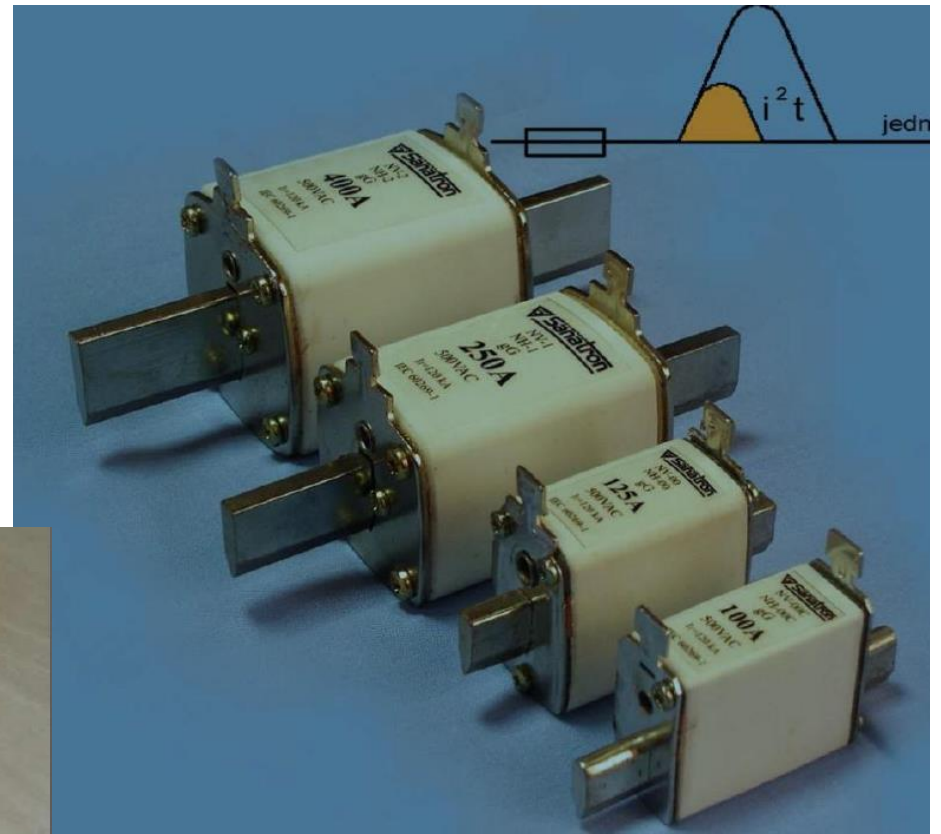

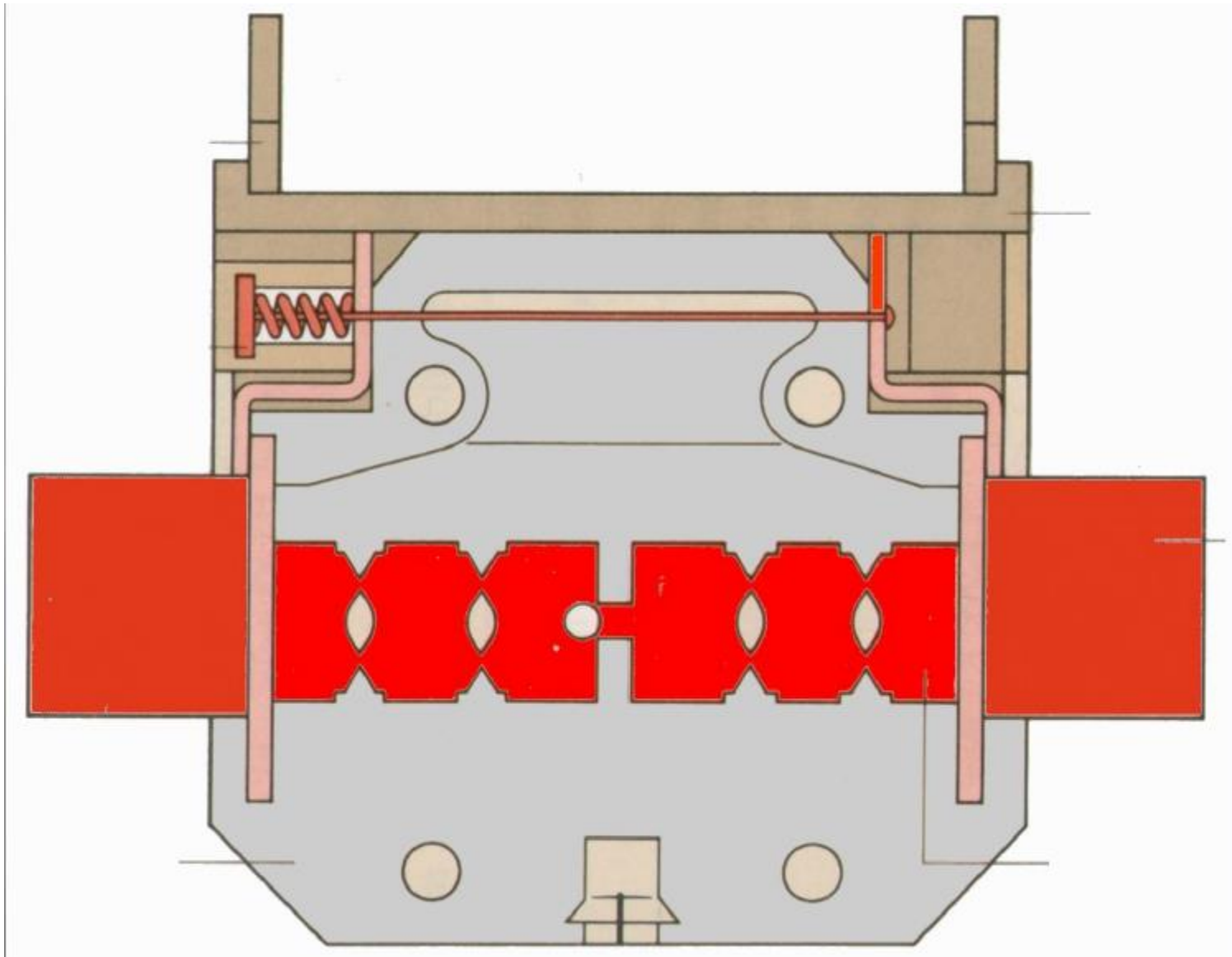
Sl. 3.4 Delovi osigurača tip N:
a) uložak; b) 1-polna osnova;
c) 3-polna osnova; d) izolaciona ručka

Sl. 3.5 Osigurači tip N

PODELA TOPLJIVIH OSIGURAČA PO KARAKTERISTIKAMA DELOVANJA

- Normalni (brzi) osigurači (g).
  - Vreme delovanja kraće od vrednosti datih u tabeli.
  - Vreme delovanja ne sme biti manje od 10 sek. Sa strujom ispitivanja $1,75I_{no}$.
- Tromi osigurači (a).
  - Vreme delovanja duže od vrednosti datih u tabeli.
  - Vreme delovanja ne sme biti duže od 6 sek. Sa strujom ispitivanja $5I_{no}$.
- Ultrabrzi osigurači.
  - Osigurač odabran na osnovu I^2t ne mora štititi od preopterećenja.

Nazivna struja [A]	Vreme delovanje [sec.]
< 4	0,05
4 do 10	0,10
10 do 25	0,15
25 do 63	0,20
63 do 100	0,35
100 do 200	0,50

PODELA PREMA PODRUČJU PREKIDANJA I KATEGORIJI UPOTREBE

- Prvo slovo označava područje prekidanja:
  - “g” sa punim područjem moći prekidanja (topljivi umetak za ograničavanje struje; može pod određenim uslovima da prekine sve struje koje izazivaju topljenje topljivih elemenata do njegove nazivne prekidne moći),
  - “a” sa delimičnim područjem moći prekidanja (topljivi umetak za ograničavanje struje; može pod određenim uslovima da prekine sve struje između najniže struje označene na njegovoj karakteristici vreme-struja i njegove nazivne prekidne moći).
- Drugo slovo označava kategoriju upotrebe:
  - “gG” topljivi umeci za opštu upotrebu, (opciono motor)
  - “gM” topljivi umeci za zaštitu strujnih kola motora - brzi,
  - “aM” topljivi umeci za zaštitu strujnih kola motora - tromi.

Šta je to „slepi osigurač”?

- Klasičan osigurač, najčešće D-tipa, koji umesto topljivog umetka ima kratkospojnik.
- Nema funkciju zaštite od kratkog spoja ili preopterećenja.
- Služi isključivo za rastavljanje posmatranog strujnog kola.

INSTALACIONI PREKIDAČ (AUTOMATSKI OSIGURAČ)

- Prekidači malih dimenzija za ugradnju na instalacione table, sa malom ručicom za ponovno uključenje.
- Može se više puta upotrebljavati (strujni krug se prekida razdvajanjem kontakta, a ne razaranjem materijala).
- Automatski prekidači za:
  - Jednosmernu struju,
  - Naizmeničnu struju,
  - Jednosmernu i naizmeničnu struju.

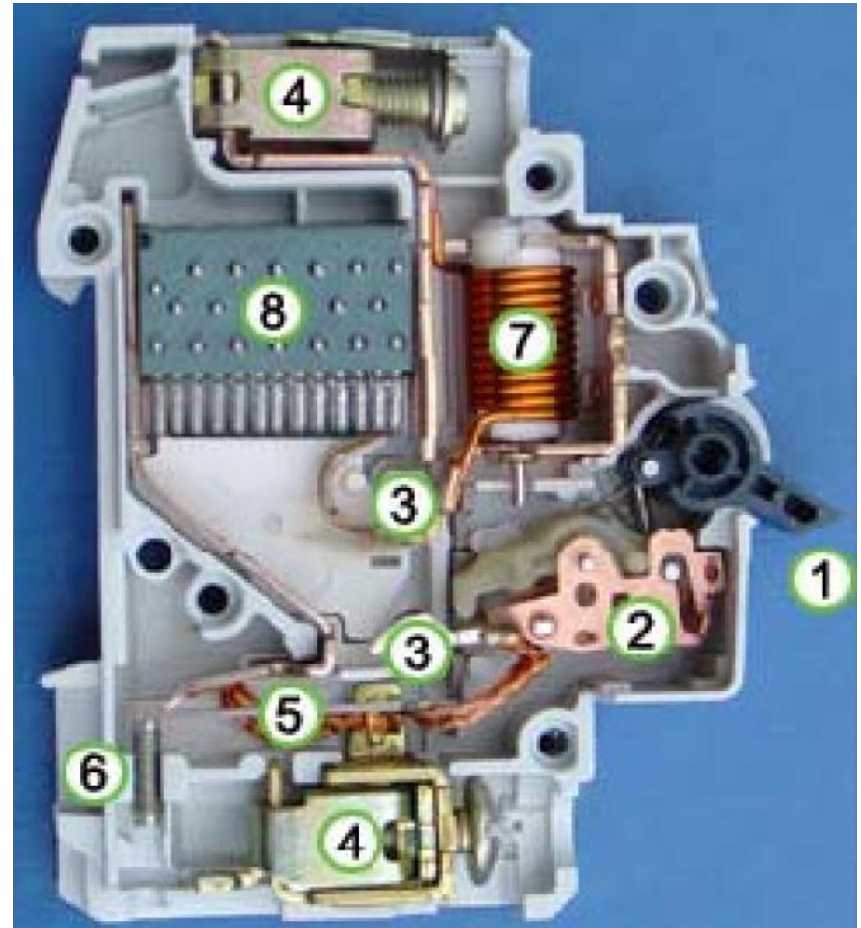
- Nazivni naponi:
  - 250V i 380V AC,
  - 250V DC.
- Nazivne struje:
  - 6, 10, 16, 20 i 25A.
- Nazivna moć prekidanja:
  - 1,5kA do 10kA AC,
  - 1 kA DC.
- Podela prema broju polova:
  - jednopolni,
  - dvopolni,
  - tropolni,
  - četvoropolni.

KONSTRUKCIJA

1. Aktivaciona poluga (ručica).
2. Sastavljanje/rastavljanje kontakata.
3. Kontakti.
4. Ulaz/izlaz.
5. Bimetalna traka.
6. Kalibracija.
7. Solenoid.
8. Gašenje luka.

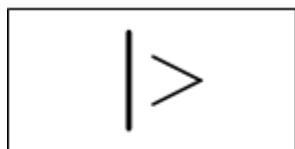
- Podela prema karakteristici okidanja:
  - „A“ preopterećenje, 2 do 3 puta I_n
  - „B“ kratak spoj, 3 do 5 puta I_n
  - „C“ kratak spoj, 5 do 10 puta I_n (motori, rasveta, induktivno opterećenje).
  - „D“ kratak spoj, 10 do 50 puta I_n (transformatori, kondenzatorske baterije, jako induktivno opterećenje).

ZAŠTITA ELEKTROMOTORNIH POGONA

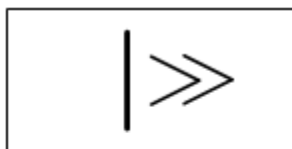
- Motorni zaštitni prekidači (MZP).
- Bimetalni.

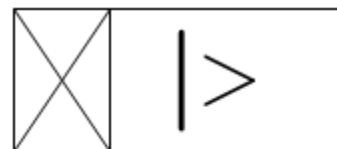
ŠEMATSKI PRIKAZ - SIMBOL

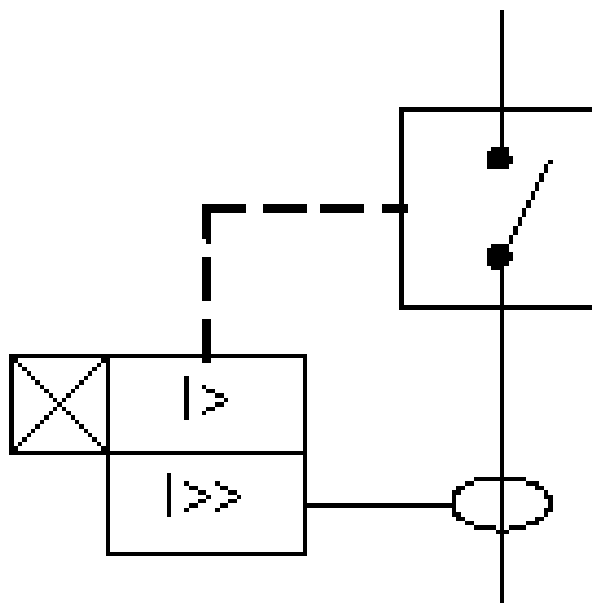
Zaštita od
preopterećenja

Kratkospojna
zaštita

Sa vremenskim
članom

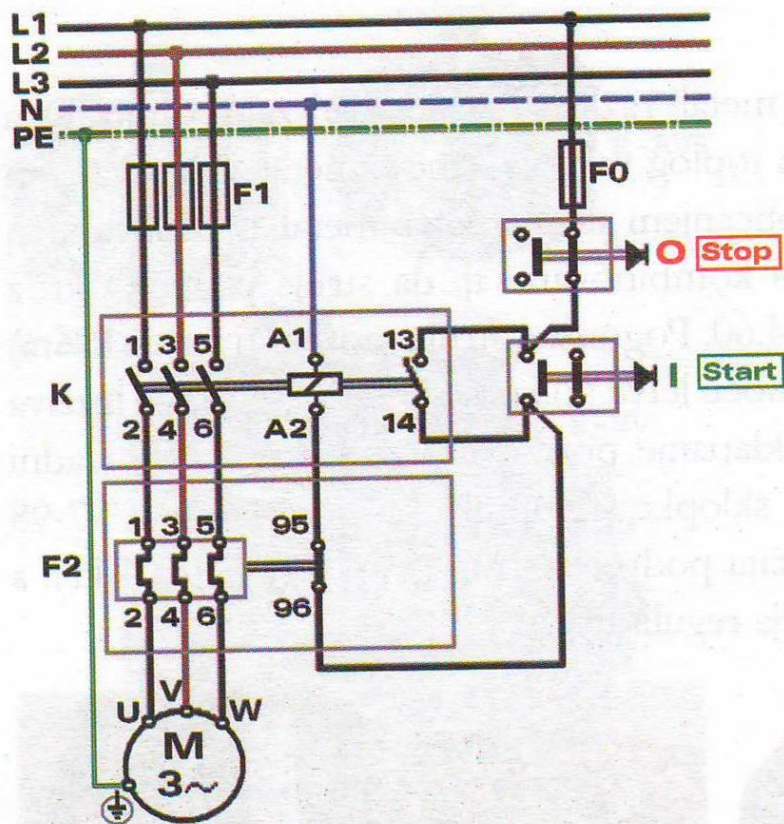

- Struje podešavanja:
  - za mešovitu potrošnju:

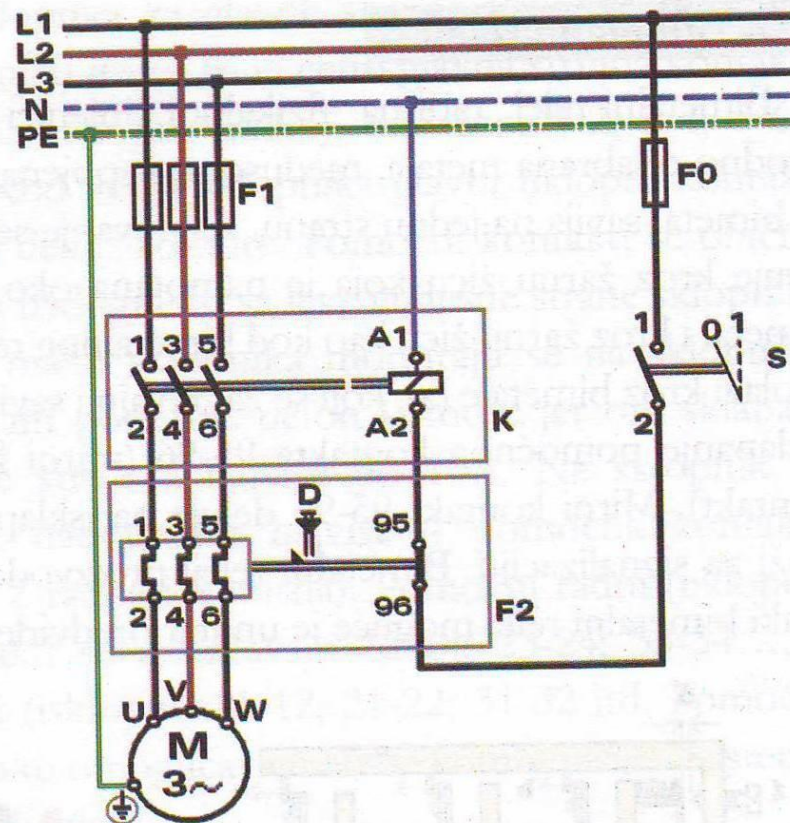
$$I_{pr} = \frac{(1 \div 2) \cdot I_{radno\ max}}{0,8m_l}$$

- za motorne pogone:

$$I_{pr} = \frac{(3 \div 6) \cdot I_{radno\ max}}{0,8m_l}$$

Sl. 4.61 Sklopnik s bimetallnim relejem, upravljanje s dva tastera

Sl. 4.62 Sklopnik s bimetallnim relejem, upravljanje s grebenastom sklopkom

KRAJ